

ÇÖPTEN GERİ DÖNÜŞÜME GİDEN YOLDA SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİCİLER*

Meftune ÖZBAKIR UMUT¹
Yusuf Volkan TOPUZ²
Meltem NURTANIŞ VELİOĞLU³

ÖZ

Bu çalışma, tüketicilerin çevre koruma ve geri dönüşüm farkındalıkları ile bu konulardaki tutum ve davranış eğilimlerini belirleyerek geri dönüşüm bilincinin artırılması yönünde önerilerde bulunmak amacıyla taşımaktadır. Bolu ilinde eğitim ve gelir açısından iki uç noktada yer alan mahalleler örneklem olarak seçilmiş ve öncelikle bu mahallelerin geri dönüştürülebilir atıklarının analizi yapılmıştır. Daha sonra söz konusu mahallelerde yaşayan katılımcılar ile derinlemesine mülakat yapılarak çevresel ve geri dönüşüm farkındalıkları ve bu konudaki tutumları hakkında veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Analiz sonucunda katılımcıların literatürde yer alan mevcut çevre tanımı farklı bir bakış açısı ile değerlendirdikleri ve doğru olarak bildikleri çevre koruma davranışlarının, çevre kirliliğine yol açabileceğinin farkında olmadıkları bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geri Dönüşüm, Çöp, Çevre Bilinci, Nitel Araştırma, MAXQDA© 11.

THE SUSTAINABLE CONSUMERS ON THE WAY FROM WASTE TO RECYCLING

ABSTRACT

The purpose of this study is to make suggestions about improving recycling consciousness through analyzing recycling and environmental protection awareness and defining attitudes and behavioral tendencies of consumers. Two socio-economically distinct neighborhoods were selected as research population and recyclable waste of these two districts were analyzed. In the next stage, data were collected through in depth interviews with the residents of respective neighborhoods about their environmental and

*Bolu Belediyesi Çevre Mühendisi Gülden Özdemir'e çöp ayrıştırma sürecindeki yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

¹Arş. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ozbakir_m@ibu.edu.tr.

²Yrd. Doç.Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, topuz_y@ibu.edu.tr.

³Prof. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, velioglu_m@ibu.edu.tr.

recycling awareness and attitudes, which was followed by data analysis. Results indicate that participants interpret various definitions of the environment from different viewpoints and they are not aware of how their environment protection behaviors which are supposedly true, could lead to pollution.

Keywords: *Recycling, Waste, Environmental Awareness, Qualitative Research, MAXQDA© 11..*

I. Giriş

Günümüzde nüfus artışı, teknolojik gelişme, sanayileşme, kentleşme, hızla artan ve farklılaşan tüketim ile ortaya çıkan atıklar, çevre ve insan sağlığını olumsuz yönde etkilemekte ve bu durum çevrenin kapasitesinden daha fazla kaynak kullanımı ile birlikte çevre sorunlarını her geçen gün daha da artırmaktadır (Palabıyık ve Altunbaş, 2004:103). Çevrenin doğal olarak kendi kendini yenileyebilme gücü varken, insandan kaynaklı sorunlar doğanın yenilenebilir gücünü hızla yok etmektedir (Kızılboğa ve Batal, 2012:193). Her ne kadar literatürde “Çevrenin bir sorun olarak insanlığın karşısına çıkması” (Ertan,2004:2) şeklinde başlayan cümleler görülse de aslında “İnsanın bir sorun olarak çevrenin karşısına çıkması” durumu söz konusudur. Doğal Hayatı Koruma Vakfı (2014) tarafından “Dünya Limit Aşım Günü” olarak adlandırılan ve 2013 yılı için 20 Ağustos tarihinde açıklanan rakamlar bu tarihe kadar gezegenin sunduğu doğal kaynaklar tükendiği için yılın geri kalanında gelecek yıldan ödünç alınarak yaşamın devam edebileceğini göstermektedir. 12 ayda kullanılması gereken kaynakların sekiz ayda tüketilmesi ve bu tarihin her yıl biraz daha öne gelmesi, gelecek nesillerin doğal kaynaklardan yararlanabilme olasılığını hızla düşürmekte ve çevre sorunlarını artırmaktadır. Bu nedenle günümüzde çevresel sorunlara karşı farkındalığın artması, Gelibolu ve Madran (2013)’ın da ifade ettiği gibi tüketicilerin çevreyi olumsuz yönde etkileyen alışkanlıklarını değiştirmesi ve çevreci davranışlar geliştirebilmesi yaşamın sürdürülebilir yapıya kavuşturulması açısından kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bu çalışmada, çevre koruma ve geri dönüşüm faaliyetleri ile bu konularda tüketicilerin farkındalıkları, tutum ve davranışları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Bolu ilinde eğitim ve gelir açısından iki uç noktada yer alan mahalleler örneklem olarak seçilmiş ve öncelikle bu mahallelerin geri dönüştürülebilir atıklarının analizi yapılmış, sonrasında söz konusu mahallelerde yaşayan katılımcılar ile derinlemesine mülakatlar yapılarak toplanan veriler MAXQDA© 11 programı ile analiz edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca tüketicilerin geri dönüşüm bilincinin artırılması yönünde önerilere yer verilmiştir.

II. Kavramsal Çerçeve

İçinde yaşadığımız yüzyılda sanayileşme, kentleşme, teknolojik gelişme ve hızlı nüfus artışının doğanın temel fiziksel öğeleri olan hava, su ve toprak üzerinde olumsuz etkilerde bulunarak insanları ve diğer canlıları olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Bu olumsuz etkilenmelerden ortaya çıkan çevre sorunlarına “çevre kirliliği” denilmektedir (Hayta, 2006: 364). Çevre kirliliğinin önlenmesi ve kaynakların etkin kullanımı adına geri kazanım yollarından olan “yeniden kullanım”, “azaltma”, “geri dönüşüm” faaliyetleri önem kazanmaktadır (Tibben-Lembke, 2004:90; Guide ve Van Wassenhove, 2003:10-14).

Çevresel bozulmanın temelinde bugünün bakış açısı ve yaşam şeklinin sorumluluğu ortaya konulurken, sürdürülebilir yaşam ve sürdürülebilir gelecek peşine düşülmüştür (Parlak, 2004:14). Çevresel sürdürülebilirlik kurum ve kuruluşların üretimlerinde ve tesis planlamalarında, atıkları ve zararlı salınımları en aza indirmek, kaynakların kullanımında verimliliği artırmak ve ülke kaynaklarından gelecek nesillerin üst düzeyde yararlanmalarını sağlamak olarak tanımlanır (Mazurkiewicz, 2005:7).

İhtiyaçlar sürdürülebilir bir çevrede karşılanacaksa, doğal kaynaklar korunmalı ve güçlendirilmelidir. Bu nedenle enerjinin ve yenilenemeyen malzemelerin küresel ölçekte hızla tüketimi karşısında, kaynak kullanımında yeni bir yaklaşım oluşturulmuştur. Günümüzde sürdürülebilirlik stratejileri olarak karşımıza çıkan sürdürülebilirliğin 3R’si: azaltma (reduction), yeniden kullanım (reuse) ve geri dönüşümdür (recycling) (Shekdar, 2009:1438-1442). Azaltmanın temelinde malzeme kullanımını, ürün yapımıyla ilgili sanayilerin atıklarını, daha az paketleme yapmak ve var olan ürünleri koruyarak ömürlerini uzatmak gibi faaliyetler vardır. Yeniden kullanım stratejisi ise bir ürünün aynı döngü içinde tekrar kullanımının sağlanmasıdır. Cam şişelerin toplanması ve içecek için tekrar kullanılması, yeniden kullanıma örnektir. Geri dönüşümün amacı ise ürünlerin atık malzemelerden tekrar üretilmesinin sağlanmasıdır. Atık kâğıtların, yeniden kâğıt ürünlere dönüştürülmesi, atık şişelerin tekrar cam haline dönüştürülmesi geri dönüşüm örnekleridir (Wheeler, 2004:94). Haron vd. (2005) yaptıkları çalışmada sürdürülebilir tüketim davranışının çevre bilgisi veya kişinin, bu davranışının eko-sisteme etkilerini değerlendirebilme yeteneği ile ilişkisini ölçmüştür. Buna göre kişinin davranışları, bilgisiyle doğru orantılıdır ve insanlar herhangi bir konu hakkında bilgi sahibi değil ise bu yönde tutum da sergileyemezler. Bu sebeple kişilerin geri dönüşüm gibi sürdürülebilir tüketim

davranışlarından uzak olabilmelerinin sebebi, geri dönüşümün onlar ve çevre için faydasını bilmemeleridir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde geri dönüşümün hem çevresel hem de ekonomik faydaları göz önüne alınarak hükümetler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan çalışmalarda halkın geri dönüşüm ve sürdürülebilir tüketim davranışını geliştirmeye yönelik programlar uygulanmaktadır (Haldeman ve Turner, 2009:116; Jesson, 2009:26; McKenzie-Mohr, 2000:544).

Yapılan çalışmalarda gelir ve eğitim seviyeleri farklılaştığında, geri dönüşüm davranışında da farklılıklar olduğu görülmektedir. Hanay ve Koçer (2006), Yılmaz vd., (2003), Kükler (2012) ve Damiano (2013) çalışmalarında geri dönüşüm davranışı gelişmiş kişilerin sosyo ekonomik durumlarının geri dönüşüm davranışı gelişmemiş kişilere oranla yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ancak Ay ve Ecevit (2005)'in çalışmalarının sonuçlarına göre demografik değişkenlerden çok psikografik değişkenlerin çevre bilinçli tüketici davranışında etkin olduğu ortaya konulmuştur.

Damiano (2013) İtalyan hane halkının geri dönüşüm davranışının gelişimini incelediği çalışmada geri dönüşüm ile ilgili mesajların kiliselerde, yerel gazetelerde ve politikacıların televizyon programlarında verilmesi önerisi yer almaktadır. Ayrıca yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyinin geri dönüşüm davranışını doğrudan etkilediği ve geri dönüşüm kutularının yetersiz olmasının geri dönüşüm davranışının gelişmesine engel olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Damiano (2013) çalışmasının başka bir sonucuna göre, geri dönüşüm yapmayanlardan alınan fazla atık vergisinin, geri dönüşüm davranışı üzerine hiç bir etkisi yoktur. Bu davranış doğrudan gönüllü bir şekilde yapılmakta ve ceza uygulaması işe yaramamaktadır. Ferrara ve Missios (2012) on farklı ülkede yaptığı çalışmada geri dönüşüme gönderilen atık türlerinin ve geri dönüşüm davranışının kültürel olarak farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada tek başına yaşayan bireylerin geri dönüşüm davranışını önemsemedikleri, çocuklu ailelerin geri dönüşüm davranışını daha çok sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Schultz (1998) Amerika'da yaptığı çalışmasında geri dönüşüm davranışının kişisel ve sosyal normlara bağlı geliştiği sonucuna varmıştır. Schultz 'a göre insanlar geri dönüşüm ve geri dönüşüm işlemleri hakkında bilgi sahibi olduklarında bu davranışı gösterme eğiliminde olmaktadır.

Viscusi vd. (2011) tüketicilerin geri dönüşüm davranışlarının geliştirilmesi için finansal ödüllerin etkili olduğunu belirtmektedir. Özellikle pet şişelerin depozitolu olması ve biriktirenlere karşılığında ücret ödenmesi motive unsuru olacaktır. Çevresel farkındalığı az olan

ve çevre sorunlarını önemsemeyen kişiler için bunun gibi yöntemler etkili olabilir. Ayrıca Viscusi vd. (2011)'e göre geri dönüşüm davranışının yaygınlaşması için hukuki yaptırımlar ve kurallar ve yapmayanlara karşı belli ceza uygulamalarının olması gerekmektedir.

Goldsmith ve Goldsmith (2011) geri dönüşüm gibi çevresel davranışların geliştirilmesinin eğitim ve bilgi verme amaçlı programlar ile başarılı olabileceğini belirtmektedir. Bu programlarda geri dönüşüm davranışını geliştirmek için daha fazla iletişim kanalından faydalanma, yapılacak programlarda hem devlet, hem sivil toplum kuruluşları hem de bireylerin aktif bir şekilde rol almalarını sağlama önerileri vardır.

Arbuthnot ve Lingg (1975) Fransız ve Amerikalı tüketicilerin geri dönüşüm davranışlarını inceledikleri çalışmada, iki grup arasında farklılık olduğunu görmüştür. Fransız tüketicilerin tekrar kullanılabilen atıkları geri dönüşüm yerine yeniden kullandıkları, Amerikan tüketicilerin ise yeniden kullanım kaygısı olmadan geri dönüşüm için ayrıştırdıkları sonucuna ulaşmıştır. Amerikalı tüketicilerin geri dönüşümün çevreyi korumaya katkısını bilmedikleri ve daha az geri dönüşüm yaptıkları ve Fransız tüketicilerine göre çevresel konulara daha az farkındalıklarının olduğu çalışmanın diğer sonucudur. Çalışmada geri dönüşüm davranışlarının kişisel özellikler ile ilişkili olduğu, çevre ile ilgili duyarlılığın geri dönüşüm davranışını etkilediği görülmektedir.

Ölander ve Thøgersen (2006) göre geri dönüşüm davranışı bireylerin kişisel özellikleri ve geleneksel yapıları ile doğrudan bağlantılıdır. Ölander ve Thøgersen (2006) çalışmalarında hane halkının geri dönüşüm davranışını geliştirebilmelerinin yaşadıkları yerdeki atık toplama ve geri dönüşüm hizmetleri ile doğrudan ilgili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ülkemizde belediyeler atıkları çevreye zarar vermeyecek şekilde bertaraf etmekte ve geri dönüştürülebilir atıkları kaynağında ayrı toplama gibi yöntemler kullanarak çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadır. Ancak önemle belirtmek gerekir ki belediyeler tarafından başlatılan atık kontrolü çalışmaları ancak tüketicilerin çevreye duyarlılığının ve bilinç düzeyinin artırılması ile başarıya ulaşabilir.

III. Yöntem

Çalışmanın amacı, Bolu ilinde yaşayan tüketicilerin çevre koruma ve geri dönüşüm farkındalıkları ile bu konulardaki tutum ve davranış eğilimlerini belirleyerek geri dönüşüm bilincinin artırılması yönünde önerilerde bulunmaktır.

Tüketiciyi rasyonel bir birim olarak gören pozitivist paradigmanın tersine yorumsamacı paradigma, tüketiciyi içinde bulunduğu sosyal ve kültürel gerçeklik temelinde anlama amacındadır. Tüketici davranışı araştırmaları bu nedenle disiplinler arası bir yaklaşım ile gerçekleştirilmelidir (Dedeoğlu, 2002). Etnografik yaklaşım desenine dayanan çalışmada öncelikle, kaynağında ayrı toplama yapılan belediyelerden biri olan Bolu Belediyesi sınırları içinde iki farklı niteliğe sahip Köroğlu ve Bahçelievler Mahallelerinin 24 Ocak 2014 Cuma gecesi tüm sokaklarındaki geri dönüştürülebilir atıklar toplanarak, her iki mahalle için atıkların tür ve miktar analizi yapılmıştır. Ardından söz konusu iki mahalleden aşırı veya aykırı durum örnekleme⁴ yoluyla belirlenen toplam altı katılımcı ile nitel bir araştırma yöntemi olan derinlemesine mükalatlar yapılmış ve bulgular çalışmanın amacı ekseninde değerlendirilmiştir. Aşırı veya aykırı durum örneklemeinde önemli olan nokta; normal durumlara göre daha zengin verinin ortaya konularak, araştırma problemini derinlemesine ve çok boyutlu irdeleme olanağı tanımasıdır (Yıldırım ve şimşek, 2003:68). Bununla birlikte nitel araştırmada geçerliliğin ve güvenirliliğin sağlanması için kullanılan önemli ölçütlerden biri, çeşitlenme (triangulation)'dir. Denzin (2000)'in ortaya koyduğu çeşitlemenin temel ilkesi gereği, farklı bireyler ve ortamlardan, farklı yöntemlerle veri toplamak amacıyla (Yıldırım ve şimşek, 2003:85), araştırma; Bolu Belediyesi'nin uygulamalarından yararlanan eğitim ve gelir açısından uç noktalarda yer alan iki mahalle (Bahçelievler ve Köroğlu) düzeyinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Bolu ilinde yapılmış olmasının nedenlerinin başında, 10.01.2014 tarihi itibariyle 81 il düzeyinde kaynağında ayrıştırma yapan sadece 20 ilden biri olmasıdır. Ayrıca Bolu İli, 1999 Düzce depreminden beri Türkiye'de uygulanan projelerde pilot bölge olarak seçilen ve bugüne kadar da Türkiye'de yapılan 'Aile Hekimliği', '112 Acil Servis', 'Vatandaşlık Kartı' vb. uygulamalarda pilot il olarak yer almıştır.

Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği Gereğince; ambalaj atıklarının belirli bir yönetim sistemi içinde, kaynağında ayrı toplanması, taşınması, ayrılması sağlanarak geri dönüşümü gerçekleştirilmektedir. Böylece ambalaj atıklarının çevreye zarar verecek şekilde doğrudan ve dolaylı şekilde alıcı ortama verilmesi ve

⁴Amaçlı örneklem yöntemlerinden olan aşırı veya aykırı durum örnekleme tekniği, derin bir incelemeye tutulabilecek sınırlı sayıda ancak aynı ölçüde bilgi bakımından zengin durumların çalışmasını öngörmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2008:108).

Katı Atık Düzenli Depolama sahasında depolanması önlenmektedir⁵. Bu doğrultuda 2007 yılından itibaren ambalaj atıklarının ayrı toplanması çalışmaları başlatılmıştır. Bolu Belediyesinin 03.10.2011 tarih 2011/328 sayılı kararı ile geri dönüşüm ve evsel atıkların kaynağında ayrı toplanması amacıyla tüm şehirde iki farklı renkte⁶ plastik konteynır uygulamasına karar verilmiştir (Bolu Belediyesi Faaliyet Raporu, 2013). Belediye haftanın üç günü evsel atıkları, haftanın iki günü ise geri dönüşüm atıklarını toplamaktadır (Bolu Belediyesi, 2014).

Bolu Belediyesi Bilgi İşlem merkezinden alınan kayıtlara göre Bahçelievler Mahallesiinde toplam 3097 hane ve bu hanelerde yaşayan toplam 7012 kişi bulunmaktadır. Buna karşın Köroğlu Mahallesiinde toplam 1891 hane ve bu hanelerde yaşayan toplam 5218 kişi bulunmaktadır. Bolu Belediyesi Bilgi İşlem kayıtlarında yer alan verilere bağlı olarak hazırlanan Tablo 1 ve Tablo 2' de Bahçelievler ve Köroğlu Mahallelerinde yaşayanların eğitim ve gelir durumlarına göre oransal dağılımları verilmiştir.

Tablo 1. Eğitim Durumu

	Bahçelievler Mahallesi(%)	Köroğlu Mahallesi (%)
Okur-yazar	0,58	1,72
İlköğretim	37,02	64,45
Lise	27,17	23,09
Ön lisans	5,68	3,04
Lisans	28,44	7,05
Lisansüstü	1,11	0,65
Toplam	100	100

Tablo 1'deki sonuçlardan görüleceği üzere Bahçelievler Mahallesiinde yaşayanların yüzde 0.58'i okur-yazar iken, yüzde 37.02'si ilköğretim, yüzde 27.17'si lise, yüzde 5.68'i ön lisans, yüzde 28.44'ü lisans ve yüzde 1.11'i lisansüstü dereceye sahiptir. Göreli olarak eğitim düzeyi daha düşük olarak kabul edebileceğimiz Köroğlu Mahallesiinde yaşayanların ise yüzde 1,72'si okur-yazar iken, yüzde

⁵Günlük 300 ton atığın ayrıştırılabildiği katı atık ayrıştırma merkezinde 2013 yılında toplanan geri dönüştürülebilir kâğıt atıkları ile 102 bin ağaç kesilmekten kurtarılmıştır (Bolu Belediyesi, 2014).

⁶Geri dönüşüm için **mavi** konteynır: kâğıt, karton, plastik, metal ve cam gibi geri dönüştürülebilir atıklar yer almaktadır.

Evsel atıklar için **yeşil** konteynır: yiyecek artıkları, kâğıt havlu, tuvalet kâğıdı, peçete, mendil, çocuk bezi gibi organik atıklar yer almaktadır.

64,45'si ilköğretim, yüzde 23,09'si lise, yüzde 3,04'i ön lisans, yüzde 7,05'ü lisans ve yüzde 0,65'i lisansüstü dereceye sahiptir.

Tablo 2. Gelir Durumu

Gelir Durumu	Bahçelievler Mahallesi (%)	Köroğlu Mahallesi(%)
3000 TL ve Üzeri	14,20	2,40
2000 TL- 3000 TL	31,51	17,70
Asgari Ücret - 2000 TL	21,20	45,70
Asgari Ücret	33,00	51,60
Toplam	100	100

Tablo 2'de görüldüğü gibi Bahçelievler Mahallesinde yaşayanların gelir durumları yüzde 14,20'sinin 3000 TL ve Üzeri, yüzde 32,51'nin 2000TL-3000TL arasında, yüzde 21,20'sinin asgari ücret ve 2000TL arasında, yüzde 33'ünün de asgari ücret kadardır. Köroğlu Mahallesinde yaşayanların gelir durumu ise yüzde 2,40'ının 3000 TL ve Üzeri, yüzde 17,70'inin 2000TL-3000TL arasında, yüzde 45,70'inin asgari ücret ve 2000TL arasında, yüzde 51,60'ının ise asgari ücret kadardır.

Çalışmada, derinlemesine mülakat soruları hazırlanırken Yıldırım ve Şimşek (2013)'in de ortaya koyduğu üzere soruların; kolay anlaşılabilir, odaklı, açık uçlu ve katılımcıları yönlendirmeyecek şekilde hazırlanmasına özen gösterilmiş, veri toplama sırasında herhangi bir anlaşılmaz soruya karşı alternatif sorular hazırlanmıştır. Bu kapsamda Kelly ve diğ. (2006) ile Cole (2007)'nin çalışmalarında kullandıkları ölçeklerden faydalanılarak geliştirilen aşağıdaki derinlemesine mülakat sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır:

1.Çevre kirliliği/çevre sorunları sizin için ne anlam ifade ediyor?

2.Çevreyi korumaya yönelik neler yaptığınızı anlatır mısınız?

3.Bir ürün satın alırken ve kullanırken ambalajının doğaya zarar verip vermediğini düşünüyor musunuz?

4.Geri dönüşüm sizce ne anlama gelmektedir?

5.Evinizdeki çöpleri birlikte mi biriktiriyorsunuz?

6.Kâğıt, karton, plastik, pet, metal, cam gibi atıklardan en çok hangisini geri dönüşüme gönderiyorsunuz?

7.Geri dönüşüm konusunda kendinize puan verseniz kaç verirdiniz? (1=en düşük,5=en yüksek). Neden bu puanı verdiniz?

8.Geri dönüşüm için ayırıştırma yapmıyorsanız (ya da yeteri kadar yapmıyorsanız) nedenleri neler?

9.Sizi daha fazla geri dönüşüm yapmaya yöneltebilecek nedenleri neler olabilir?

Araştırmaya katılanlar Bahçelievler ve Köroğlu Mahallelerinde ikamet eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden kişilerdir. 27.02.2014-11.03.2014 tarihleri arasında toplam altı kişi ile yapılan derinlemesine mülakatları bizzat iki araştırmacı gerçekleştirmiş ve bir araştırmacı moderatörlük yaparken diğer araştırmacı tarafından notlar tutulmuştur. Yaklaşık 1-1,5 saat süren yüz yüze mülakatlar katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir ve bütün mülakatlarda katılımcıların izni ile ses kaydı yapılmıştır.

Tablo 3. Derinlemesine Mülakatlarda Yer Alan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Derinlemesine Mülakat Yapılan Mahalle	Cinsiyet	Eğitim	Meslek	Medeni Durum	Yaş	Çocuk
Bahçelievler	Erkek	Lise	Öğrenci	Bekâr	22	Yok
Bahçelievler	Erkek	Lisans	Emekli müfettiş	Evli	80	Yok
Bahçelievler	Kadın	Lisans	Öğretmen	Evli	29	Var
Köroğlu	Kadın	Lisans	Öğretmen	Evli	48	Var
Köroğlu	Kadın	İlkokul	Temizlikçi	Evli	48	Var
Köroğlu	Kadın	İlkokul	Ev hanımı	Bekâr	62	Var

Tablo 3’de de görüleceği üzere Bahçelievler Mahallesi’nde katılımcıların ikisi erkek, biri kadındır. İki katılımcının eğitim durumu lisans, bir katılımcının eğitim durumu lisedir. Katılımcıların meslekleri ise öğrenci, emekli müfettiş ve öğretmendir. Üç katılımcının yaşları 22, 80 ve 29’dur. Katılımcıların ikisi evli, biri bekar, biri çocuk sahibi, ikisi değildir. Köroğlu Mahallesi’ndeki tüm katılımcılar kadındır. İki katılımcının eğitim durumu ilkökullü, bir katılımcının ise lisanslıdır. Katılımcıların meslekleri ise öğretmen, temizlikçi ve ev hanımıdır. Katılımcılardan ikisinin yaşı 48, birinin yaşı ise 62’dir. Katılımcıların ikisi evli, biri bekâr, hepsi çocuk sahibidir.

Derinlemesine mülakat bulgularının analizinde MAXQDA© 11 paket programından yararlanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle verilerin bir araştırmacı tarafından MAXQDA© 11 nitel veri analiz programına girişi sağlanmıştır. MAXQDA© 11 programının tercih edilme nedeni ham veriyi analiz etmede metin ya da görsel verilerin, kodlanması, sınıflandırılması, kategoriler elde edilmesi sürecini

araştırmacıya daha sistematik sunarak analiz etme olanağı sunmasıdır (Merriam, 2013:185). Bu bağlamda veri girişinin sağlanmasının ardından içerik analizinin dört aşamasına uygun biçimde iki araştırmacı tarafından veriler kodlanmıştır. Bulunan kodlar araştırmacılar tarafından kendi aralarında düzenlendikten sonra, farklı kategoriler altında sınıflandırılıp, bulgular yorumlanarak analiz tamamlanmıştır.

Nitel araştırmada araştırmacının esnek olması, geçerlilik konusu için önemli bir avantajdır. Çalışmanın, örnekleme alınan kişilerin yaşadıkları mekanlarda yapılmış olması, yüz yüze mülakatlar yoluyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplanması, yazılı kaynaklar ve fotoğraflarla doğal ortam içinde bilgi toplama çalışmanın geçerliliğini sağlayan en önemli özelliklerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2003:77). Araştırmanın iç geçerliliği için elde edilen bulguların anlamlı bir bütün oluşturması sağlanmış, bulguların kendi arasında tutarlı ve anlamlı olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmanın dış geçerliliği ise araştırma sonuçları ve araştırma soruları ile tutarlı haldedir. Dış güvenilirlik için LeCompte ve Goetz (1982)'ün ortaya koyduğu şekilde araştırmacılar öncelikle kendi konumunu (gözlemci, katılımcı gibi) ortaya koymuşlar, veri kaynağı olan kişilerin özellikleri açıklanmış, katılımcılarla yüz yüze mülakatlarda gerektiğinde açıklamalarda bulunarak yönlendirmeler yapılmış, araştırmanın veri kaynağı olan bireyler isim ve birim bildirilmeden tanımlanmış, veri toplama ve analiz yöntemleri ayrıntılı olarak verilmiştir. Son olarak araştırmanın iç güvenilirliği sağlamak için ise, elde edilen verilerin analizi sırasında iki araştırmacı bir araya gelmiş, tartışarak analizleri yapmış ve sonuçların üçüncü araştırmacı tarafından da kontrol edilmesi sağlanarak görüşleri alınmıştır. Bununla birlikte çalışmanın bizzat veri kaynaklarının mekânlarında gerçekleştirilmiş olması nedeniyle yapılan gözlemler mülakat bulgularının teyit edilmesinde kullanılmıştır.

IV. Bulgular ve Tartışma

Veri analizi sürecinde ilk aşamasında, Bolu Belediyesi sınırları içindeki Köroğlu ve Bahçelievler Mahallelerinin 24 Ocak 2014 Cuma gecesi tüm sokaklarındaki geri dönüştürülebilir atıkların olduğu mavi konteynırlardaki atıklar toplanarak, çöp kamyonları ile Bolu Belediyesi Katı Atık Toplama Merkezine getirmiştir. Burada Bolu Belediye'sinde yetkili olarak çalışan çevre mühendisi gözetiminde ilk olarak toplam miktar ölçülmüş ve ardından geri dönüşüm konteynırlarına karışan diğer atıklar ayrılmıştır. Ayrım sonucunda kalan geri dönüştürülebilir miktar ise kâğıt-karton, cam, pet, plastik ve metal olarak ayrıştırılmış ve yeniden tartılarak sınıflandırılmıştır. Buna göre Bahçelievler Mahallesinden 3350Kg

toplam atık elde edilirken bu atık miktarının 1006,5 Kg (yüzde 30,1) si geri dönüştürülebilir atık iken 2343,5 kg (yüzde 69,9)'si çöptür. Buna karşın Köroğlu Mahallesinden 1350 kg atık elde edilirken bunun 895 kg'si (yüzde 66,3) çöp kalan 455 kg'si (yüzde 33,7) geri dönüştürülebilir atıktır. Geri dönüştürülebilir atıkların dağılımı Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. 24 Ocak 2014 Cuma Gecesi Toplanan Geri Dönüştürülebilir Atıkların Türlerine Göre Analizi

KÖROĞLU MAHALLESİ			BAHÇELİEVLER MAHALLESİ		
MALZEME TÜRÜ	KG	%	MALZEME TÜRÜ	KG	%
Kâğıt-Karton	317	69,67	Kâğıt-Karton	629	62,50
Plastik	72	15,82	Plastik	140,5	13,96
Pet	22,5	4,95	Pet	70	6,95
Metal	5	1,10	Metal	49	4,87
Cam (Şişe)	38,5	8,46	Cam (Şişe)	118	11,72
Toplam Geri Dönüştürülebilir Atık Miktarı	455	100	Toplam Geri Dönüştürülebilir Atık Miktarı	1006,5	100
Kişi Başına Düşen Geri Dönüştürülebilir Atık Miktarı	0,087		Kişi Başına Düşen Geri Dönüştürülebilir Atık Miktarı	0,143	

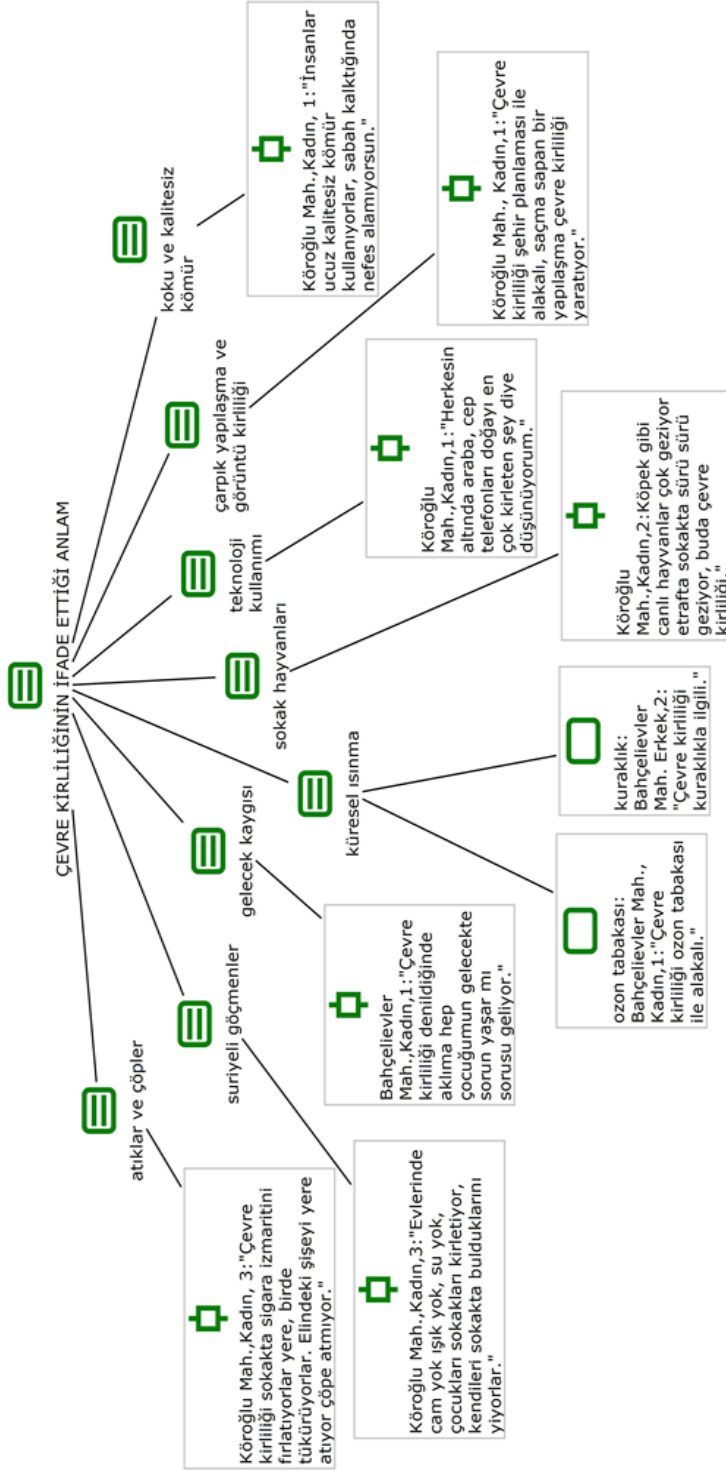
Tablo 4'de yer alan sonuçlardan görüleceği üzere Köroğlu Mahallesinden elde edilen toplam geri dönüştürülebilir atık miktarı 455 kg'dır. Söz konusu mahallede geri dönüştürülebilir kâğıt ve kartonların 455 kg içindeki payı yüzde 69,67 iken plastiğin yüzde 15,82, cam şişenin yüzde 8,46, petin yüzde 4,95 ve metalin yüzde 1,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlardan hareketle Köroğlu Mahallesinde kişi başına düşen geri dönüştürülebilir atık miktarı 0,0872 kg olarak hesaplanmıştır.

Bahçelievler Mahallesinden elde edilen toplam geri dönüştürülebilir miktarı 1006,5 kg'dır. Söz konusu mahallede geri dönüştürülebilir kâğıt ve kartonların toplam içindeki payı yüzde 62,5 iken plastiğin yüzde 13,96, cam şişenin yüzde 11,72, petin yüzde 6,95 ve metalin yüzde 4,87 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlardan hareketle Bahçelievler Mahallesinde kişi başına düşen geri dönüştürülebilir atık miktarı 0,1435 kg olarak hesaplanmıştır.

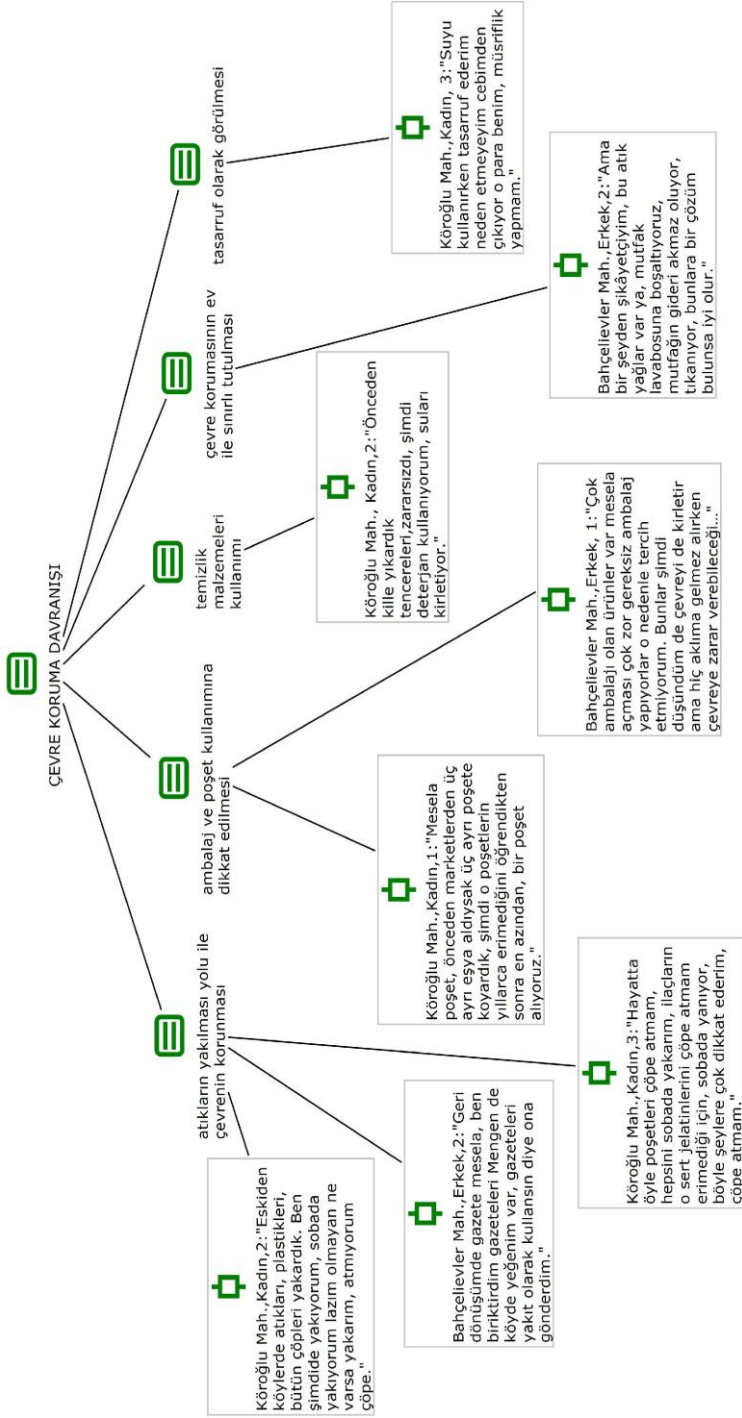
Özetle Tablo 4'de yer alan sonuçlardan görüleceği üzere, Köroğlu Mahallesinde yaşayanların kâğıt-karton ve plastik türündeki geri dönüştürülebilir atıklarının toplam içindeki payı, Bahçelievler

Mahallesinde yaşıyanlara oranla daha fazla iken Bahçelievler Mahallesinde yaşıyanların pet, metal ve cam atıklarının geri dönüşüm içindeki payları ise Köroğlu Mahallesinde de yaşıyanlara oranla daha fazladır.

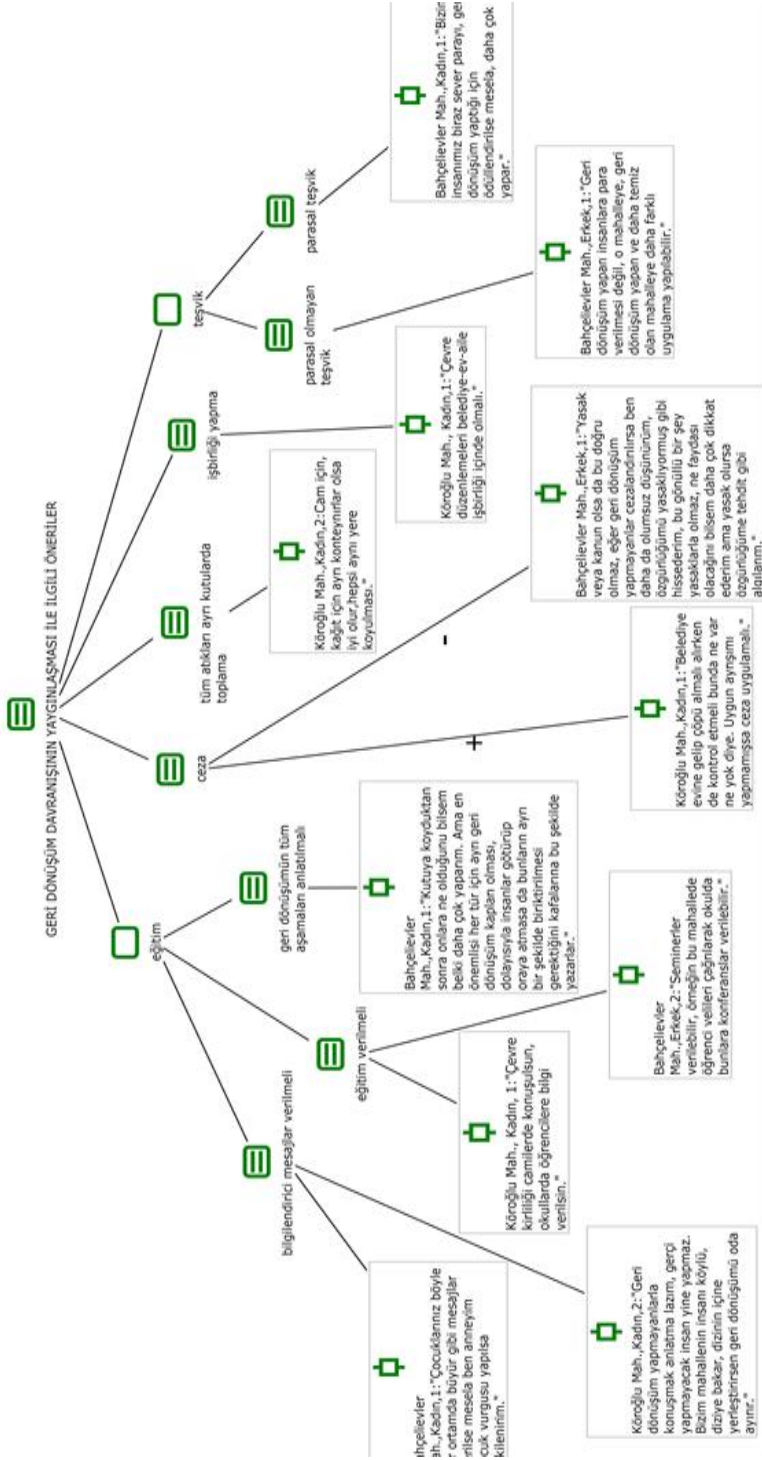
Her iki mahallede gerçekleştirilen derinlemesine mülakat sonuçları MAXQDA© 11 nitel veri analiz programı ile analiz edilmiştir. Analiz aşamasında katılımcıların derinlemesine mülakat sorularına verdikleri cevaplar incelenmiş, benzer ifadeler gruplandırılarak kodlanmıştır. Bu işlem sonucunda 80 ayrı kod elde edilmiştir. Bu kodlar, araştırmacılar tarafından tekrar düzenlenerek 22 farklı kod şeklinde birleştirilmiş ve bu kodlar dört ayrı kategori altında sınıflandırılmıştır. Bu kategoriler; “çevre kirliliğinin ifade ettiği anlam”, “çevre koruma davranışı”, “geri dönüşüm davranışı” ve “geri dönüşümün yaygınlaşması ile ilgili öneriler” olarak isimlendirilmiştir. MAXQDA© 11 programını kullanılarak oluşturulan kategori-kod haritaları (her koda ait katılımcı ifadelerinden örnekler ile) aşağıdaki gibidir:

Şekil 1. Çevre Kirliliğinin İfade Ettiği Anlam MAXQDA© 11 Programı Kod Haritası

Şekil 2. Çevre Koruma Davranışı MAXQDA© 11 Programı Kod Haritası

Şekil 4. Geri Dönüşüm Davranışının Yaygınlaşması ile İlgili Öneriler MAXQDA© 11 Programı Kod Haritası

Şekil 1’de çevre kirliliğinin katılımcılara ifade ettiği anlama ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Şekil 1’den de görüleceği üzere çevre kirliliğinin katılımcılara ifade ettiği anlam farklılık göstermekte ve bu ifadeler sekiz farklı kod altında toplanmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden hareketle oluşturulan kodlar “atıklar ve çöpler”, “Suriyeli göçmenler”, “gelecek kaygısı”, “küresel ısınma” (ozon tabakası ve kuraklık alt kodları ile), “sokak hayvanları”, “teknoloji kullanımı”, “çarpık yapılaşma ve görüntü kirliliği”, “koku ve kalitesiz kömür” şeklinde isimlendirilmiştir. Örneğin katılımcılara çevre kirliliğinin ifade ettiği anlam sorulduğunda Koroğlu Mahallesinde yaşayan Kadın 3 “Suriyeli göçmenlerin evlerinde cam yok ışık yok, su yok, çocukları sokakları kirletiyor, kendileri sokakta bulduklarını yiyorlar” ifadesi ile çevre kirliliğinde göçün rolüne vurgu yapmıştır. Farklı bir bakış açısı ile Bahçelievler Mahallesinde yaşayan Kadın 1 ise “Çevre kirliliği denildiğinde aklıma hep çocuğumun gelecekte sorun yaşar mı sorusu geliyor” ifadesi ile çevre kirliliği nedeni ile gelecek kaygısına değinmiştir.

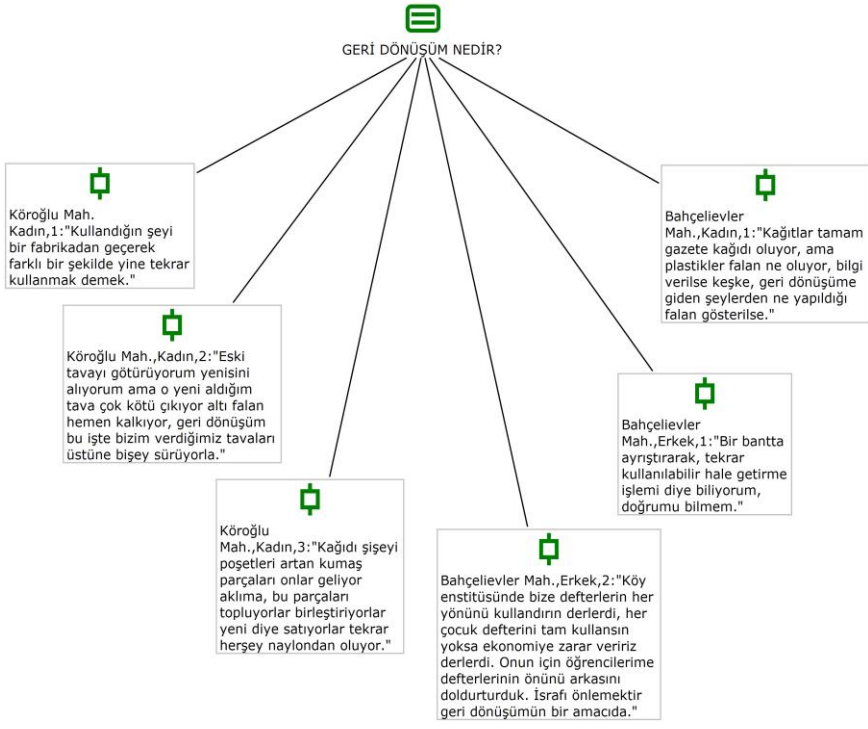
Şekil 2’de çevre koruma davranışı kategorisinin altında oluşan beş kod yer almaktadır. Çevre koruma davranışı kategorisi; “atıkların yakılması yolu ile çevrenin korunması”, “ambalaj ve poşet kullanımına dikkat edilmesi”, “temizlik malzemeleri kullanımı”, “çevre korumasının ev ile sınırlı tutulması”, “çevre koruma davranışının tasarruf olarak görülmesi” şeklinde isimlendirilmiştir. Katılımcılar çevre koruma davranışlarını öğrenmek amaçlı sorulara farklı açıklamalar getirmişlerdir. Örneğin Koroğlu Mahallesinde yaşayan Kadın 2 “Eskiden köylerde atıkları, plastikleri, bütün çöpleri yakardık. Ben şimdide yakıyorum, sobada yakıyorum, lazım olmayan ne varsa yakarım, atmıyorum çöpe” ifadesi ile cevap vermiştir. Bu ifade, çevre koruma davranışında doğru olarak bildiği plastiklerin yakılması davranışı ile çevre kirliliğine yol açabileceğinin farkında olmadığını ortaya koymaktadır. Bahçelievler Mahallesinde yaşayan Erkek 1 ise “... bu atık yağlar var ya, mutfak lavabosuna boşaltıyoruz, mutfağın gideri akmaz oluyor, tıkanıyor, bunlara bir çözüm bulunsa iyi olur” ifadesi ile atık yağların çevreye olan zararından çok, evinde yarattığı sorunu vurgulamakta ve çevre korumasını kendi evi ile sınırlı tutmaktadır.

Şekil 3’de geri dönüşüm davranışı kategorisinin altında oluşan dört kod yer almaktadır. Geri dönüşüm davranışı kategorisi; “atıkların satılması”, “ayırıştırma yapma davranışı” (ayırıştırma yapanlar, ayırıştırma yapmayanlar ve ayırıştırma yapmama nedenleri alt kodları ile), “yeniden kullanım” ve “geri dönüştürülebilir ambalajlı ürün satın alınması” şeklinde isimlendirilmiştir. Örneğin Bahçelievler Mahallesinde yaşayan Erkek 1, “Geri dönüşüme gidebilir falan diye

ayırmiyorum, öyle bir düşünce yapısına sahip değilim, hepsini birlikte atıyorum” ifadeleri ile geri dönüşüm davranışını sergilemediğini belirtirken, Köroğlu Mahallesinde yaşıyan Kadın 2 “... demir varsa atmıyorum, biriktiriyorum çünkü o para ediyor, hurdacıya satıyorum” ifadesi ile atıkların satılarak fayda edilebileceğine vurgu yapmaktadır.

Şekil 4’de geri dönüşüm davranışının yaygınlaşması ile ilgili öneriler kategorisinin altında oluşan beş kod yer almaktadır. Geri dönüşüm davranışının yaygınlaşması ile ilgili öneriler kategorisi; “eğitim” (bilinçlendirici mesajlar verilmeli, eğitim verilmeli, geri dönüşümün tüm aşamaları anlatılmalı alt kodları ile), “ceza” (ceza verilmeli ifadesi “+” ceza verilmemeli ifadesi “-“ ile gösterilmiştir), “tüm atıkları ayrı kutularda toplama”, “iş birliği yapma” ve “teşvik” şeklinde isimlendirilmiştir. Katılımcıların hepsi geri dönüşüm davranışının yaygınlaşması için eğitimin önemini vurgulamaktadır. Örneğin Köroğlu Mahallesinde yaşıyan Kadın 1 “... camilerde konuşulsun, okullarda öğrencilere bilgi verilsin” ifadesini kullanmaktadır. Sadece bir katılımcı geri dönüşüm davranışının yaygınlaşması için ceza verilmeli derken, Bahçelievler Mahallesinde yaşıyan Erkek 1 “...eğer geri dönüşüm yapmayanlar cezalandırılırsa ben daha da olumsuz düşünürüm, ... bu gönüllü bir şey yasaklarla olmaz” ifadesi ile ceza verilmemesine vurgu yapmıştır.

Tüm bunlara ek olarak derinlemesine mülakatlarda belirlenen dört kategorinin dışında, katılımcılara geri dönüşümün kendilerine ne anlam ifade ettiği sorulmuştur. Bu kapsamda belirtilen katılımcı ifadeleri Şekil 5’de görölmektedir.

Şekil 5. Geri Dönüşüm Tanımları

Şekil 5’de görüldüğü üzere katılımcıların geri dönüşüm hakkında kafa karışıklığı içinde oldukları görülmüştür. Özellikle yeniden kullanım, yeniden imalat ve geri dönüşümün kendi içinde karıştırıldığı ortaya konulmuştur. Örneğin Köroğlu Mahallesiinde yaşayan Kadın 2 “eski tavayı götürüyorum yenisini alıyorum ama o yeni aldığım tava çok kötü çıkıyor altı falan hemen kalkıyor, geri dönüşüm bu işte bizim verdiğimiz tavaları yapıyorlar üstüne bir şey sürüyorlar” ifadesinde eski tavalardan yeniden imalat işleminden geçerek satıldığını ve bu ürünlerin kalitesinin düşük olduğunu vurgulamaktadır. Bahçelievler Mahallesiinde yaşayan Erkek 1 ise daha net ifade ile geri dönüşümü “bir bantta ayrıştırarak, tekrar kullanılabilir hale getirme işlemi diye biliyorum, doğru mu bilmem.” şeklinde tanımlamıştır.

V. Sonuç ve Öneriler

Geri dönüştürülebilir atıklara ilişkin mahalle bazında yapılan analizler sonucunda görece ekonomik durum ve eğitim düzeyi açısından daha düşük olan Köroğlu Mahallesiinde kişi başı geri dönüştürülebilir atık miktarı 0,0872 kg iken, görece ekonomik durum ve eğitim düzeyi daha yüksek olan Bahçelievler Mahallesiinde

kişi başi geri dönuştürebilir atık miktarı 0,1435 kg'dır. Bu sonuca göre literatürde Hanay ve Koçer (2006), Yılmaz vd., (2003), Kükler (2012) ve Damiano (2013) tarafından elde edilen bulgularla uyumlu olarak ekonomik durum ve eğitim düzeyi arttıkça geri dönüşüm miktarının da arttığı görölmektedir.

Her iki mahallede gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan elde edilen sonuçlar aşağdaki şekilde sıralanabilir:

Literatürde çevre kirliliğinin; sanayileşme, kentleşme, teknolojik gelişme ve hızlı nüfus artışının, doğanın temel fiziksel öğeleri olan hava, su ve toprak üzerindeki olumsuz etkileri vurgulanmaktadır. Hayta (2006) tarafından insanları ve diğer canlıları olumsuz yönde etkilemesi olarak tanımlanan çevre kirliliği bu çalışmada katılımcılar tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Katılımcılar, mevcut çevre kirliliği tanımında yer alan ve sıralanan tüm öğelerin dışında Suriyeli göçmenlerin yarattıkları çevresel etkileri, küresel ısınmanın sonuçlarını ve sokak hayvanlarının yarattığı sorunları ekleyerek çevre kirliliği tanımını genişletmişlerdir. Bu durum değişen koşullara bağlı olarak literatürde yer alan bazı tanımların gözden geçirilmesini ve gerektiğinde revize edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Yapılan çalışmalar geri dönüşüm davranışının költürden költüre farklılaştığını ortaya koysa da Ferrara ve Missios (2012)'ın on farklı ölkede yaptığı çalışma tüm ölkelerde tek başına yaşayan bireylerin geri dönüşüm davranışını önemsemediklerini bunun aksine çocuklu ailelerin ise geri dönüşüm davranışını daha çok benimsediklerini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da benzer şekilde tek başına yaşayan ve bekâr olan katılımcıların çevre kirliliğine ve geri dönüşüme karşı ilgisiz olduğu görölmüştür. Bununla birlikte çocuk sahibi katılımcıların çevre kirliliğini gelecek kaygısı ile bağdaştırdıkları belirlenmiştir.

Tüketicilerin geleneksel yapılarının ve yaşam biçimlerinin geri dönüşüm davranışı üzerinde doğrudan etkisi vardır (Ölander ve Thogersen,2006). Költürümüzün ve kentleşmenin bir yansıması olan kırsal yaşama költürünün yaygınlaşması beraberinde bireylerin çevresel duyarlılığının da artışına sebebiyet vermektedir. Thucker ve Speirs (2003)'ın çalışmalarında da vurguladığı üzere bahçeli evde yaşayan ve toprakla uğraşan bireylerin çevresel duyarlılığının daha fazla olduğu ve geri dönüşüm yapma davranışını daha çok benimsedikleri görölmektedir. Özellikle kırsal yaşamda soba yakma alışkanlığının olması beraberinde atıkların yakılması şeklindeki bir davranışın çalışmada da ortaya konulduğu gibi çevreyi korumaya yönelik bir davranış gibi görölmeye sebebiyet vermekte ve bu davranışın çevreye verdiği zarar fark edilmemektedir.

Çevre bilinci ve geri dönüşüm davranışının geliştirilmesi yasa koyucu tarafından cezai yaptırım gerektirmeyen bir uygulamadır. Bu nedenle etik sınırlar çerçevesinde değerlendirilmesi konunun önemine de vurgu yapmaktadır. "Kohlberg Modeli"nde ortaya konulduğu üzere bireylerin ahlakî gelişim düzeyleri üç aşamalıdır (Velasquez, 1998:25). Bu düzeylerden ilki olan gelenek öncesi düzeyde yer alan bireyler yalnızca olayları ben merkezli değerlendirebilme yeteneğine sahiptir. Bu durum çalışmada katılımcıların çoğunluğunun çevre koruma davranışını sadece kendi evi ile sınırlı düşünmesi ve evinin bakım ve temizliğinden ibaret görmesi etik düzlemde ahlakî gelişim düzeyini de yansıtmaktadır.

Çalışmada, geri dönüşüm sonucunda ortaya çıkan ürünlerin insan sağlığı açısından zararlı olduğu yönünde bir algının var olduğu görülmüştür. Çalışmada ortaya çıkan bu algının tek nedeni, naylon poşetlerin geri dönüştürülerek tekrar kalitesiz ve sağlıksız naylon poşet olarak kullanımınıdır. Ancak önemle belirtmek gerekir ki bu ikincil poşetlerin üretiminin tek amacı, gıda dışı tüketimde kullanmaktır. Tüketicilerin bu konudaki bilinç eksikliği tüm geri dönüşümlü ürünlerin kalitesiz ve sağlıksız olduğu yönünde bir algının oluşmasına neden olmaktadır. Oysa ki geri kazanılmış PET'lerden halı tabanları, uyku tulumları, yastık, yorgan, giysilerdeki yalıtım maddesi, oto parçaları, boya fırçaları, cankurtaran yastıkları, torbalar, posta kutuları, piknik masaları, çitler, yürüyüş botları, çift bölmeli kovalar, lazer toner kartuşu ve kayışlar gibi malzemeler üretilmektedir ve kalite-sağlık açısından da farklılık yaratmadığı ifade edilmektedir. (Sevencan ve Vaizoğlu, 2007:311).

Kültürümüzde özellikle dayanıklı tüketim ürünlerinin eskimesi ya da yenilenmesi sonucunda elde kalan ürünün ihtiyaç sahiplerine verilmesi yaygın bir davranıştır. Bununla birlikte tasarruflu ve tutumlu olma da kültürümüzün bir yansıması olarak görülmektedir. Bu kapsamda çalışmada katılımcıların her türlü kaynağı tasarruflu kullanarak çevrenin korunmasına katkı sağladıkları ve yeniden kullanım davranışı adına değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, literatürde Arbuthnot ve Lingg, (1975) ile Ölander ve Thogersen (2006) tarafından yapılan çalışmaların bulgularını destekler niteliktedir.

Çalışmada katılımcıların geri dönüşüm davranışının yaygınlaşmaması nedeni Damiano, 2013 ve Schultz (1998)'un da ortaya koyduğu üzere eğitim eksikliğini ve geri dönüşüm sürecinin tüm aşamalarının tüketicilere açıklıkla anlatılmaması olarak bulunmuştur. Bu sonuç Goldsmith ve Goldsmith (2011)'in geri dönüşüm gibi çevresel davranışların geliştirilmesinde eğitim programlarının gerekliliğini vurgulamasını destekler niteliktedir.

Sadece bireylerin değil belediyeler, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütlerini de geri dönüşüm davranışı bilincine sahip olması gerekliliği ve ilgili kurumlar ile tüketiciler arasında işbirliğine dayanan çalışmaların eksikliği Goldsmith ve Goldsmith (2011)'in çalışmasında da vurgulandığı gibi bu çalışmada da desteklenmektedir.

Bu sonuçlara dayalı olarak, geri dönüşüm davranışının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması yönünde özellikle çocukları için gelecek kaygısı duyan ebeveynlerden başlanarak eğitim programlarının düzenlenmesi önerilmektedir. Damiano (2013) geri dönüşüm davranışının yaygınlaşması için kiliselerde, yerel gazetelerde ve politikacıların televizyon programlarında geri dönüşüm ile ilgili mesajların verilmesini önerirken, çalışmada katılımcılar camilerde ve okullarda öğrencilere bilgiler verilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Ancak katılımcıların geri dönüşüm ürünlerinin akıbetini merak ediyor olmaları mevcut sürecin aşama aşama kendilerine anlatılması istemini de doğurmaktadır.

Geri dönüşümün teşvik edilmesi için Viscusi, Huber ve Bell (2011)'in de önerdiği gibi parasal teşviklerden de yararlanılabilir. Geri dönüştürülebilir ürünlerin depozitolu olması ve tüketicinin bu tür ürünleri ayırarak maddi kazanç elde etmesi bu davranışın gelişmesinde yardımcı olabilir.

Çevre duyarlılığı ve geri dönüşüm davranışının yaygınlaştırılmasında fikir birliği sağlanamayan bir konu da ceza uygulamasıdır. Viscusi, Huber ve Bell (2011) ceza uygulamasının uygunluğunu savunurken Damiano (2013) ise cezanın yanlış olacağını düşünmektedir. Ülkemizde bu konuda ön plana çıkan bir örnek de 2007 yılında yürürlüğe giren kapalı alanlarda sigara içme yasasıdır (<http://www.havanikoru.org.tr>, 31.03.2014). Yasaktan önce etik bir sorun olan kapalı alanlarda sigara içme davranışının engellenememesine karşın ceza uygulaması ile birlikte insanların davranışlarının değişimi, ülkemizde ceza uygulamasının davranışları değiştirmede etkin bir araç olduğunu göstermektedir. Ancak çalışma kapsamında bir grup katılımcının ceza uygulamalarına olumlu bakmasına karşın diğer bir grubun aksini düşünmesi öncelikle uygulamaya katılan katılımcıların görüşlerinin alınarak hayata geçirilmesinin uygunluğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, modern pazarlama gereği müşteri memnuniyetinin sağlanmasında emik bakışın (Önder, 2007:5) yaratılmasının gerekliliğini de göstermektedir.

Çalışmanın kısıtlarının başında, Bolu ilinde ki iki mahalleyi kapsamaması ve her iki mahalledeki katılımcıların karşılaştırılabilir nitelikte olduğu varsayılmış olması gelmektedir. Bunun yanında nicel

ölçüm kullanılan veriler sadece bir günlük toplanan çöpten ölçüm yapılarak elde edilmiştir. Ayrıca veri toplama yöntemi olan derinlemesine mülakat yönteminin maliyet kısıtı, zaman kısıtı, olası yanlışlık, (Yıldırım ve Şimşek, 2013:153) gibi zayıf yönlerinin olması da çalışmanın kısıtları kapsamında düşünülebilir. Sonuçlar bu kısıtlara göre değerlendirilmelidir.

Bundan sonraki çalışmalar da zaman ve bütçe kısıtı dâhilinde derinlemesine mülakatlar ve odak grup görüşmeleri ile veri çeşitlendirilebilir ve çalışma farklı nicel veri toplama yöntemleri ile de desteklenebilir. Ayrıca örneklem cinsiyet, yaş, meslek, medeni hal, çocuk sahibi olma-olmama gibi özelliklerine göre bölümlere ayrılarak, farklı illerde de uygulanabilir.

KAYNAKLAR

AMBALAJ ATIKLARININ KONTROLÜ YÖNETMELİĞİ,
www.cevreorman.gov.tr, 20.02.2014.

ARBUTHNOT, Jack ve LINGG, Sandra (1975), "A Comparison of French and American Environmental Behaviors, Knowledge and Attitudes", *International Journal of Psychology*, Volume 10/4, ss. 275-281.

ATIK YÖNETİMİ YÖNETMELİĞİ,
www.atikyonetimi.cevreorman.gov.tr/yonetmelikler/ambalaj.doc,
20.02.2014.

AY, Canan ve ECEVİT, Zümrüt (2005), "Çevre Bilinçli Tüketiciler", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:10, ss.238-263.

BOLU BELEDİYESİ (2014), <http://www.bolu.bel.tr>,
20.02.2014

BOLU BELEDİYESİ FAALİYET RAPORU (2013), Temizlik İşleri Müdürlüğü Faaliyet Raporu (2006-2013), <http://www.bolu.bel.tr>,
20.02.2014.

COLE, Elaine Janet (2007), *A Community-Based Social Marketing Campaign To Green The Offices At Pasific University: Recycling, Paper Reduction And Environmentally Preferable Purchasing*, Ph.D. in Leadership and Change Program of Antioch University.

DAMIANO, Fiorillo, (2013), "Household Waste Recycling: National Survey Evidence From Italy", *Journal of Environmental Planning & Management*, Volume 56/8, ss. 1125-1151.

DEDEOĞLU ÖZHAN, Ayla (2002), "Tüketici Davranışları Alanında Kalitatif Araştırmaların Önemi ve Multidisipliner Yaklaşımlar", *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2, ss. 75-92.

DENZIN, Norman K. ve LINCOLN Yvonna.S. (2000), *"Introduction: the Discipline and Practice of Qualitative Research,*

Handbook of Qualitative Research, 2nd edition, Sage, Thousand Oaks, CA, <http://web.media.mit.edu/~kbrennan/mas790/01/Denzin,%20The%20discipline%20and%20practice%20of%20qualitative%20research.pdf>, 25.08.2012.

DOĞAL HAYATI KORUMA VAKFI (2014), http://m.wwf.org.tr/basin_bultenleri/guncel_haberler/?2180, 20.01.2014.

ERTAN, Birol (2004), “2000’li Yıllarda Çevre Etiği Yaklaşımları ve Türkiye”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 3, ss.1-17.

FERRARA, Ida ve MISSIOS, Paul (2012), “A Cross-Country Study of Household Waste Prevention and Recycling: Assessing the Effectiveness of Policy Instruments”, *Land Economics*, Volume 88/4, ss.710-744.

GELİBOLU, Levent ve MADRAN, Canan (2013), “Çevresel Sorunlara Davranışsal Çözümler Geliştirilmesinde Sosyal Pazarlamanın Kullanılması” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 4, ss.339-357.

GOLDSMITH, Elizabeth B., ve GOLDSMITH, Ronald E. (2011), “Social Influence and Sustainability in Households”, *International Journal of Consumer Studies*, Volume 35, ss.117–121.

GUIDE Jr., V.D.R. ve WASSENHOVE Van L.N.(eds) (2003), *Business Aspects of Closed-Loop Supply Chains*, Carnegie Mellon University Press, Pittsburgh, Pennsylvania.

HALDEMAN, Tracey ve TURNER, Jeanine, W. (2009), “Implementing a Community-Based Social Marketing Program to Increase Recycling”, *Social Marketing Quarterly*, Volume 15/3, ss.115-127.

HARON, Sharifah A., PALM L., YAHAYA N. (2005), “Towards Sustainable Consumption: An Examination of Environmental Knowledge Among Malaysians”, *International Journal Of Consumer Studies*, Volume 29/5, ss.426-436.

HANAY, Özge ve KOÇER, Nilüfer Nacar (2006), “Elazığ Kenti Katı Atıkları Geri Kazanım Potansiyelinin Belirlenmesi”, *Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Dergisi*, Sayı:18/4, ss. 507-511.

HAYTA, Bayazıt A. (2006), “Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ailenin Yeri ve Önemi”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:2, ss.359-376.

JESSON, Jill (2009), “Household Waste Recycling Behavior: A Market Segmentation Model”, *Social Marketing Quarterly*, Volume 15/2, Summer 2009, ss.25-38.

KELLY, T.C., I.G. Mason, M.W. Leiss ve S. Ganesh (2006), “University Community Responses to On-campus Resource

Recycling”, *Resources, Conservation and Recycling*, Volume 47, ss.42-55.

KIZILBOĞA, Ruveyda ve BATAL, Salih (2012), “Türkiye’de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Önemi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9,Sayı:20, ss. 191-212.

KÜKRER, Özlem (2012), “Tüketicilerin Çevresel Sorumluluklarının Yeşil Reklamlara Yönelik Tutumlarına Etkisi: Eskişehir Örneği”, *Journal of Yasar University*, Volume 26/7, ss. 4505 – 4525.

LECOMPTE, Margaret D. ve GOETZ, Judith Preissle (1982), “Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research” *Review of Educational Research*, Volume 52/1, ss. 31-60

MAZURKIEWICZ, Piotr (2005), Corporate Environmental responsibility: Is a Common. CSR Framework Possible? World Bank Discussion Paper. <http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVCOMMENG/Resources/csrframework.pdf>, 20.01.2014.

MCKENZIE-MOHR, Doug (2000), “Promoting Sustainable Behavior: An Introduction to Community-Based Social Marketing”, *Journal of Social Issues*, Volume 56/3, ss. 543-554.

MERRIAM, Sharan B. (2013), Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için bir Rehber, Çeviri Editörü: Selahattin Turan, 3. Basımdan Çeviri, Nobel Akademik Yayın: Ankara.

ÖLANDER, Folke ve THØGERSEN, John (2006), “The A-B-C of Recycling”, *European Advances in Consumer Research*, Volume 7, ss. 297-302.

ÖNDER, Ali Tayyar (2007), *Türkiye’nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*, 27.Baskı, Fark Yayınları, Ankara.

PALABIYIK, Hamit ve ALTUNBAŞ, Derya (2004), “Kentsel Katı Atıklar ve Yönetimi”,Editörler: M.C.Marin ve U. Yıldırım, *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar-Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetimsel Perspektifler*, Beta Yayınları, İstanbul, ss. 103-124.

PARLAK, Bekir (2004), “Çevre Ekoloji Çevrebilim: Kavramsal Bir Tartışma” Editörler: M.C.Marin ve U.Yıldırım, *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar-Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetimsel Perspektifler*, Beta Yayınları, İstanbul, ss. 13-30.

SCHULTZ, P.Wesley (1998), “Changing Behavior With Normative Feedback Interventions: A Field Experiment on Curbside Recycling”, *Basic and Applied Social Psychology*, Volume 2/1, ss. 25-36.

SEVENCAN, Funda ve VAİZOĞLU, Songül A. (2007), "PET ve Geri Dönüşümü", *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, Yıl: 6, Sayı: 4, ss. 307-312.

SHEKDAR, Ashok V. (2009), "Sustainable Solid Waste Management: An Integrated Approach For Asian Countries", *Waste Management*, Volume 29, ss. 1438-1448.

TIBBEN-LEMBKE, Ronald. S. (2004), "Strategic Use Of The Secondary Market For Retail Consumer Goods", *California Management Review*, Volume 46/2, ss.90-104.

TUCKER, Peter ve SPEİRS, David (2003), "Attitudes and Behavioural Change in Household Waste Management Behaviours", *Journal of Environmental Planning and Management*, Volume 46/2, ss. 289-307.

VELASQUEZ, Manuel G. (1998), *Business Ethics-Concepts and Cases*, Fourth Edition, Prentice-Hall, Inc., USA.

VISCUSI, W.Kip, Joel Huber, Jason, Bell (2011), "Promoting Recycling: Private Values, Social Norms, and Economic Incentives", *American Economic Review: Papers & Proceedings*, Volume 101/3, ss. 65-70.

WHEELER, Stephen M. (2004), *Planning for Sustainability: Toward Livable, Equitable, and Ecological Communities*, Routledge, New York.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık,9.Baskı, Ankara.

-----, (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

-----, (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 3.Baskı Seçkin Yayıncılık, Ankara.

YILMAZ, G., M.İ., YEŞİLNACAR, S., UYANIK, B., SELÇUK, S., ŞENEŞ, C., AHMEDOVA, M., ASLAN, F., ÖZKAY, A.D., ATASOY, DEMİREL, S., KARATAŞ, S., Ö., DEMİR (2003), "Şanlıurfa İli Evsel Katı Atık Kompozisyonunun Belirlenmesi", *2. Ulusal Katı Atık Kongresi*, DEU, 7-9 Mayıs, İzmir.

www.havanikoru.org.tr, 31.03.2014.